

tankarna bakom dem är inte, eller inte ännu, politiskt motivbildande.

För Marocko finns på alla de berörda punkterna en speciell svårighet. I författningen sägs monarken vara garant för Marockos "autentiska gränser". Vad menas med autentiska? Innebördens av ordet är oklar och omstridd, men säkert är att de "autentiska" gränserna är andra än de nu existerande och att bestämmelsen innefattar anspråk på den från Frankrike nyligen lösgjorda självständiga staten Mauretanium (med 727 000 invånare 1961) sydväst om Marocko. Med åberopande av historiska skäl — som tycks mig ännu mera långsökta än dylika skäl i politiska sammanhang brukar vara — har Marocko systematiskt i Förenta nationerna och vid skilda konferenser hävdad att Mauretanium egentligen är en del av Marocko och borde återgå till hemlandet. Detta anspråk har lett till tvister och diplomatiska brytningar med andra afrikanska och arabiska stater som erkänner Mauretaniums suveränitet. Kungen och regeringspartiet driver kravet, men med måtta; man säger sig blott vilja använda fredliga medel och synes närmast avse en folk-

omröstning i Mauretanium. Det nationalistiska Istiqlal tar upp saken med stor skärpa, stundom i nästan krigiska ordalag, och kräver även andra områden i Västafrika. Det radikala partiet UNFP står likgiltigt eller skeptiskt till aktionen, och vid samtal med ledande män inom partiet får jag intrycket att man anser den nationalistisk på gränsen till det löjligen och absurda. Frågan om Mauretanium kan inte väntas bli en stor politisk sak, blott ett av de otaliga irritationsmoment av andra klass som gör de i Marockos författning proklamerade samhörigheterna till illusioner.

HERBERT TINGSTEN

Tidigare artiklar i denna serie har varit införda i Dagens Nyheter den 1 och 5 mars.

95/3 Regirer och skolor i Frankrike

DE HÄRSKANDE behöver kets stöd eller samtycke, skolan måste därför inskräpa värde för det bestående — dessa satsar tidigt och medvetet godtagits tillämpats i de många revolutionernas Frankrike. Regimväxlingarna har åtföljts av skolreformer eller åtminstone av väsentliga ändringar i undervisningens och innehåll. Till stor del har blemmet varit ett problem om hållandet mellan stat och kyrka och denna principiella sida har talj belysts i historiska undersökningar (Debidour, Dansette), därjämte har den historiska politiska undervisningen — så ganska oberoende av relationer mellan regim och religion — anpassats efter makt, blivit ett redskap för de sty-

Herbert Tingsten kommer i några artiklar att redogöra för skolpolitiken i Frankrike. Han inleder här med att skildra den historiska och politiska undervisningens anpassning efter maktläget från Napoleontiden till den tredje republiken. I porträttraden ses från vänster Napoleon I, filologen och religionshistorikern Ernest Renan, Napoleon III och politikern Jules Ferry.

eller i varje fall givits en sådan karaktär att den inte blir farlig för de styrande. Det är främst denna begränsade, såvitt jag vet aldrig mera utförligt och systematiskt behandlade fråga som jag här skall beröra i några artiklar. Om någon mera ingående framställning är naturligtvis inte tal: det gäller blott att redovisa en del uppgifter och tendenser som faller i ögonen vid genomgången av ett par hundra skolböcker (på valda kritiska punkter) för tiden från det första kejsardömet till femte republiken.

Den Napoleonska skolpolitiken var mer än någon senare regims präglad av den vilja att forma en lydlig nation som vi numera förbinder med ett totalitärt statsskick. De stora, för framtiden grundläggande universitets- och gymnasie-reformerna gick ut på likriktning av militär typ, hela undervisningen var avsedd att stärka härskarens grepp över de behärskade. Klarläggande är Napoleons uttalande inför Conseil d'Etat: "Mitt huvudsakliga syfte med inrättandet av en undervisande kår (corps enseignant) är att få ett medel att dirigera de politiska och moraliska åsikterna."

Detta syfte vanns delvis genom att kyrkan — vid denna tid och fram till tredje republiken den lägre undervisningens främsta bärare — efter konkordatet blev regimens språkrör. Den sk kejserliga katekesen, godtagen och använd av prästerskapet, är i sin

schematisering av den gamla läran om överhetens gudomliga ursprung kanske historiens mest perfekta exempel på förening av religiös och politisk propaganda. Varför skall man älska och lyda kejsaren? frågas det. "Därför att Gud, genom att överhoppa vår kejsare med anlag för fredens och krigets värv, har gjort honom till vår herre och till sin avbild på jorden. Att hedra och tjäna vår kejsare är alltså att hedra och tjäna Gud själv..." "Vad skall man tänka om dem som felar i plikten mot sin kejsare?" "Enligt Paulus motsstår de den ordning som upprättats av Gud själv och är hemfallna till evig fördömdelse." — Inom de högre skolorna och vid universiteten framställdes kejsaren som på en gång revolutionens fullbordare och övervinnare, och framför allt förkunnades hans personliga överlägsenhet, bevisad genom att han skapat inre fred och ständigt besegrade Frankrikes fiender. Napoleon som övermänskliga var ett centralt tema i historia och filosofi. Denna undervisning, som var av samma art som den tyska under Hitler och den ryska under Stalin — i Italien under Mussolini gick man inte fullt så långt —, bidrog till att 35 år senare föra brorsonen till presidenturen och kejsartronen.

Restaurationen 1814 (1815) medförde, under bevarande av det nära sambandet med kyrkan, ett fullständigt omslag. Kyrkan arbetade

Under de följande regimerna före den tredje republiken kan åtminstone i de läroböcker som användes i gymnasierna en större moderation fastställas, men i det hela förblev skolorna präglade av syftet att upphöja det bestående under nedsättande av det förflutna. Den Orléansska monarkin framställdes som en lycklig kompromiss mellan ytterligheter, och försök gjordes att inpassa revolutionen, kejsardömet och det Bourboniska styret som etapper på vägen till denna "definitiva" ordning. Under andra republiken utkom några skolböcker enligt vilka Frankrike genom 1848 års demokratiska revolution återvänt till 1789 års principer och därmed "återvunnit sig självt", men någon allmän revision av undervisningen och dess syften genomfördes inte; efter 1849 års val bestod representationen till större delen av öppna eller förtäckta motståndare till regimen, och Falloux-lagen av år 1850 befäste kyrkans och religionens ställning i skolsystemet. För många skeptiker och rationalister synes det ha varit naturligt att resonera som Renan: kyrkan fick gärna ta hand om den stora massan, blott den högre forskningens obundenhet av politik och religion erkändes.

I skolböckerna under Napoleon III förmärks skilda tendenser i försvaret av kejsardömet.

Inom den lägre undervisningen mera helhjärtat, om också inte med någon "kunglig katekes", i den bestående ordningens tjänst; medan Napoleons hållning till religionen även offentligt hade drag av skepsis, pragmatism och cynisk exploatering, var de återkomna Bourbonerna, särskilt Karl X, i sitt uppträdande representanter för den "alla kristligaste" traditionen. I skolböckerna dominerade en på samma gång antirevolutionär och antinapoleonisk linje. Den gamla regimen före 1789 sades i stort sett ha varit förträfflig, även om det stundom antyds att lyx och last vunnit inesteg inom aristokratin och att till och med Ludvig XV genom hovets dåliga exempel blivit korrumpierad (som exempel anförs jesuiternas fördrivande 1764). Revolutionen hade förberetts av några sk filosofer, som eggade folket till missnöje, gudlöshet och ovilja mot överheten, men bakom de revolutionära segrarna stod i själva verket blott en liten minoritet av den i sin kärna kungatrogna och kristna nationen. I en typisk skolbok talar om "hur den mest avskryvade av alla revolutioner hetsade på beln från brott till brott ända till den mest förnedrande avgudadyrkan". Napoleon kunde ha gjort sig förtjänt av Frankrike om han likt general Monck i England återställt kungadömet, men i stället blev han en usurpator som genom sina krig förde miljoner fransmän i döden. Nederlaget var en gudsdom över Napoleon, och Bourbonernas återkomst blev Frankrikes räddning.

Några citat visar det extrema draget i denna skolpropaganda, som sedan även under tredje republiken fortsatte i de prästerliga privatskolorna. Likställighetsbeslutet 4 augusti 1789 "var uteslutande inspirerat av vinägornas i den lagstridigt formade nationalförsamlingen". Ludvig XVI var en hjälte och en helig man som "från schavotten uppsteg till himlen". Folkets samma känslor framträdde då i mars 1814 de allierade mötts i Paris "som en nationell armé, vilken återvänder till sina hem".

förste Napoleon blir ånyo den store karismatiske ledaren, revolutionens fullföljare och tämjare, den franska årens representant framför andra. Det andra kejsardömet liberaldemokratiska grundsatser — den allmänna rösträtten, likhet inför lagen, "fritt lopp för alla dugliga" — kännetecknades som arv från det första kejsardömet och blev hörnstenar i regimens ideologiska försvar. Napoleon III blir, liksom alla bärare av en ny ordning, återställare av något gammalt, värdefullt och för det "verkliga" Frankrike utmärkande, men hans karaktär, syften och insatser passas inte in i den äldre Napoleonska stilen, utan i de mera konventionella vändningar som brukas om ordinära legitima monarker: han älskar freden (trots de många krigen), sörjer för rätten och ordningen, förstår folkets behov och arbetar oavlåtligt i dess tjänst.

Under den tredje republiken blev frågan om folkets fostran i skolorna och den härmed nära sammanhängande frågan om kyrkans och religionens ställning lång tid framåt stridsfrågan framför andra. Den obligatoriska, statligt ordnade eller kontrollerade, sekulariserade undervisningen — med den stora revolutionen och demokratin som honnörsord — blev efter hand ett huvudmål för de segrande republikanska partierna, i

kamp mot alla de riktningar som ända fram till sekelskiftet framstod som ett hot mot regimens bestånd. Varför blev denna strid så hård? I en följande artikel skall jag söka belysa detta genom referat av "radikala" och "konservativa" skolböcker. Här i stark förenkling ett par mera allmänna synpunkter.

Vid den tredje republikens tillkomst var religionsundervisning obligatorisk i offentliga och privata skolor. Här till kom att den lägre undervisningen till större delen sköttes av prästerna och de till den katolska kyrkan anknutna kongregationerna; i samma regi arbetade det stora flertalet högre privatskolor, bland dem alla högre flickskolor och en tredjedel av de högre pojkskolorna. Då republiken började i 1881 års lag reformerade och delvis raserade detta system var det utan tvivel delvis i rationalistisk eller ateistisk trosvisshet. Människorna borde läras "att reda sig utan Gud", yttrade Jules Ferry, en av sekulariseringens främsta talesmän. Men främst var det säkerligen därför att systemet framstod som en fara för regimen. De riktningar som ville störta republiken och som i några kritiska situationer syntes på väg att göra det — 1885 års val, boulangismen, Dreyfusaffären — understöddes och till en viss grad sammanhölls av klerikalismen, och skolundervisningen i kyrklig regi blev alltså ett vapen för republikens fiender. Med detta sammanhänge att uppfattningen om den stora revolutionen alltmera blev en politisk skiljelinje under 1800-talets sista årtionden. Republikens motståndare, vare sig legitimister, bonapartist eller nationalist, förkastade revolutionen eller godtog blott vissa av dess reformer och idéer, medan de republikanska politikerna, publicisterna och forskarna alltmör blev inriktade på ett totalt godtagande — även av kungens avrättning och Robespierres diktatur — och identifierade sina egna idéer med revolutionens. Därför blev sättet att behandla kyrkan och revolutionen avgörande i motsättningen mellan statlig—sekularistisk och religiös—privat skolundervisning.

HERBERT TINGSTEN

I si
tike
Her
bok
ken
vols
nin
efte
188
mel
v
T
RC
skolst
redje
dier
vånac
ka o
fram
förstå
flikte
de bl
histor
Franc
i poli
beviit
och t
spegla
parlar
marke
tiden
jan av
obliga
lariser
och b
danröj
ter, o
nium,
Dreyf
stärer
ceau
tolska
Till a
jande
De r
främst
växand
gående
satsar:
ett ge
likhet
obund
det oc
fullfölj
ar des
stända
och i
tens fi
Som
bok fö
betad
stående
bidour.
1789 k
tisk o
känsla
hov. D
alltså
mänskl
förste
ten ge
undertr
despoti
att utvi
särskilt
soldater
Egypten
i Ryssl
Bourbo
och ing
dare m
gäves v